

Från Thermopylae till World Trade Center Västvärldens selektiva historiesyn

av Alain Gresh

Västvärlden domineras av en selektiv historiesyn som framhäver Europas betydelse i historien och ignorerar de vetenskapliga, ekonomiska och kulturella förspår som skett långt tidigare i andra delar av världen. Till sin ytterlighet framställs detta ibland som en kamp mellan civilisation och barbari och där slaget mellan greker och perser vid Thermopylae 480 år före vår tidräkning ses som en historisk milstolpe i denna över tid pågående kamp. Ett av flera uppmärksammade exempel på detta synsätt utgör amerikanen Samuel P. Huntingtons omdiskuterade bok från 1996 *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Kataklymiska händelser såsom det kalla krigets slut, 11 september, krigen i Irak och Afghanistan och framför allt den förändring av den globala ordningen som gynnar nya makter såsom Kina och Indien späder på västvärldens selektiva historiesyn hävdar Alain Gresh, chefredaktör vid Le Monde Diplomatique, i denna artikel.

Strax efter första världskriget argumenterade den franske filosofen och historikern Henri Massis (1886-1970) för ett korståg mot de faror som hotade europeiska värden och idéer - huvudsakligen identifierade som de i Frankrike, och som upptog hans tankevärld. Han var inte helt vilseledd: över hela världen revolterade koloniserade folk. Han skrev: "Framtiden för den västerländska civilisationen, själva mänskligheten, är nu hotad ... Varje resenär, varje utlänning som har tillbringat en tid i Fjärran Östern håller med om att befolkningens värderingar har förändrats mer under de senaste 10 åren än de gjort under 10 århundraden. Den tidigare makliga undergivenheten har fått ge vika för verklig fientlighet - ibland äkta hat och inväntar bara rätt ögonblick att agera. Från Calcutta till Shanghai, från stäpperna i Mongoliet till slätterna i Anatolien, hela Asien skälver av en blind önskan efter frihet. Dessa människor erkänner inte längre den ledarställning som västvärlden tagit för given sedan Johan Sobieski slutgiltigt stoppade turk- och tartarinvasioner vid Wiens murar. Istället strävar de efter att återupprätta sin enighet mot den vite mannen, vars nederlag de utropar"(1).

Dessa farhågor återkommer idag i en mycket annorlunda kontext, också präglade av ett antal kataklymiska händelser: det kalla krigets slut, 11 september, krigen i Irak och Afghanistan och framför allt den förändring av den globala ordningen som gynnar nya makter såsom Kina och Indien. Olika författare, många av dem högt ansedda, har plockat upp en manicheansk historiesyn om en evig konfrontation mellan civilisation och barbari när de gräver upp rötterna till det som Anthony Pagden kallar den "2500-åriga kampen" där världen nu badar i blod.

Pagden har undervisat vid några av världens mest prestigefyllda universitet, inklusive Oxford, Cambridge och Harvard. Han ger en primitiv bild av världens historia: "En låga hade tänts i Troja som ständigt skulle brinna i århundraden, sedan trojanerna besegrats av perser, perser av fenicier, fenicier av parthianer, parthianer av sasanider, sasanider av araber och araberna av de osmanska turkarna ... Kampens linjer har skiftat över tiden och antagonisternas identitet har förändrats. Men båda sidors bredare förståelse om vad är det som skiljer dem åt har bestått, och vilar på, liksom alla sådana uppfattningar, ackumulerade histo-

riska minnen, vissa rimligen korrekta, vissa helt felaktiga” (2).

Trots denna smärre reservation om ”helt felaktiga” minnen, är Pagdens vision en binär vision som grundar sig på en konfrontation mellan grekerna och perserna som den beskrivs av den grekiska historikern Herodotos.

Enligt Pagden: ”Vad [Herodotos] som är ange-läget att påvisa är vad som skilde perserna från grekerna eller asiater från européerna och var något mer djupgående än några små politiska skillnader. Det var en världsbild, en förståelse av hur det är att vara och att leva som en människa.

”Och medan städer i Grekland, och i ’Europa’ i en vidare utsträckning, var besatta av väldigt olika personligheter och ibland hade skapat mycket olika samhällssystem och var alltför glada att förråda varandra om det passade dem, likväl delade de alla de gemensamma delarna av den åsikten. De kunde alla skilja frihet från slaveri, och de alla värnade om i bred bemärkelse vad vi idag skulle identifiera som en individualistisk syn på mänskligheten.”

Paul Cartledge, professor i grekisk historia vid Cambridge University, har en liknande bild av ”den strid som förändrade världen”: Thermopylae (480BC). ”Denna konflikt mellan Sparta och andra greker, på den ena sidan, och den persiska horden (inklusive greker), på den andra sidan, var en konflikt mellan frihet och slaveri, och uppfattades så av grekerna både då och därefter... Slaget vid Thermopylae var, kort sagt, en vändpunkt, inte bara i historien om klassiska Grekland, utan i världens historia, den östliga såväl som västliga” (3). I mitten av 1800-talet beskrev ekonomen John Stuart Mill slaget vid Marathon, som utkämpades cirka 10 år tidigare, som ”viktigare än slaget vid Hastings, även som en händelse i den engelska historien”.

I sitt förord gör Cartledge ingen hemlighet av sitt ideologiska perspektiv: ”Händelserna 11 september i New York och nu 7 juli i London har gett detta projekt [att förstå betydelsen av Thermopylae] en förnyad [aktualitet och] betydelse inom den vidare ramen för öst-västliga kulturella möten”. Inte så mycket ett möte som en konflikt mellan despotism och frihet.

”Inga fångar!”

En populariserad version av denna akademiska syn presenteras i filmen ”300”, en film som skildrar slaget, i regi av Zack Snyder och som bygger på den skrivna romanen med samma namn av Frank Miller och Lynn Varley. Den två timmar långa filmen, som var en hit på den amerikanska filmtoppen, liknar ett videospel med utmejslade muskulösa män, höga på amfetamin, som gör upp med vekligna barbarer (svarta eller från Mellanöstern till utseendet) vars död ingen skulle beklaga. ”Inga fångar!” (4) skriker hjälten, Spartas kung Leonidas, som redan i filmens början har dödat den persiske ambassadören: barbarer är undantagna från mänsklighetens allra heligaste lagar.

Så egentligen innebär civilisation utrotning av barbarer. Så tidigt som 1898 framförde den tyske statsvetaren Heinrich von Treischke vad många av

hans samtida skulle betrakta som en självklarhet: ”Internationell rätt blir meningslös när försök görs att tillämpa dess principer på samma sätt på barbarstater.

Det enda sättet att straffa en svart stam är att bränna dess byar, det är den enda typ av exempel som de förstår. Att för det tyska imperiet tillämpa internationell rätt i fall som detta skulle varken vara mänskligt eller rättvist, det skulle vara en skamlig svaghet.”

Tyskarna visade ingen ”svaghet” mellan 1904 och 1907 när de utrotade hererofolket i Namibia. Detta första folkmord på 1900-talet var ett i en serie av kolonialpolitik som fungerade som förebild och föregångare till nazisternas folkmord på judarna.

Enligt Cartledge finns det ingen persisk källa - ingen infödd Herodotos - för de grekisk-persiska krigen. Men vi vet nu tillräckligt om det persiska imperiet för att modifiera traditionella åsikter. Touraj Daryaee, professor i antikens historia vid California State University, Fullerton, påpekar att slaveri, som var allmänt förekommande i Grekland, var ovanligt bland perserna, och vars kvinnor hade högre status än deras grekiska motsvarigheter (5). Han påminner oss också om Cyrus cylinder, ett dokument som FN 1971 beslutade att översätta till alla officiella FN-språk, den första kända stadgan om mänskliga rättigheter tillerkändes av Cyrus den Store på 500-talet före vår tidräkning och uppmanade till religiös tolerans, avskaffande av slaveriet, frihet att besluta om sitt yrke ...

Det är inte förvånande att grekerna - särskilt Herodotos som, för att vara rättvis, var mindre karikerad än sina litterära arvingar - skulle presentera sin seger som en seger över barbariet. Så länge krig har utkämpats har protagonister draperad sig i idealistiska principer. USAs ledare har på liknande sätt skildrat sina åtgärder i Irak och Afghanistan som de godas krig mot de onda. Men det kan vara värt att fråga sig varför vi 4500 år senare fortfarande är så besatta av grekerna.

Enligt Marcel Detienne vid John Hopkins University i Baltimore: ”I sina instruktioner förklarade Lavis (6) att vad gymnasieelever måste lära sig, utan att de inser det, är att ’vår historia börjar med grekerna’. Vår [franska] historia börjar med grekerna, som har upfunnit frihet och demokrati och som introducerade för oss ’det vackra’ och en smak för ’det universella’. Vi är arvtagare till den enda civilisation som har erbjudit världen ’något perfekt och det var en perfekt form av rättvisa och frihet. Det är därför vår historia har sin början - och måste börja - med grekerna. Denna uppfattning var då sammansatt av en annan lika kraftfull: ’Grekerna är inte som andra’. När allt kommer omkring, hur kan de vara det, med tanke på att de fanns alldeles i början av vår historia? Detta var två spår som var avgörande för skapandet av en nationell mytologi som var huvudfrågan för traditionella humanister och historiker, alla besatta av nationalitet” (7).

Detienne fortsätter: ”Det anses allmänt att inte bara det abstrakta begreppet politik och verklig politik en vacker dag ramlade ner från himlen och landade i det klassiska Aten i en mirakulös och bestyrkt form av demokrati (med stort D), utan också att en gudomlig

linjär historia har följt oss från den amerikanska revolutionen, som banade väg för den 'franska revolutionen', hela vägen till våra egna västerländska samhällen som är så klart övertygade om att deras uppgift är att omvandla alla folk till den sanna demokratins religion."

Ett antal anglosaxiska författare som inte är övertygade om Europas "unikhet", har ifrågasatt idén om en direkt nedstigande linje från klassiska antiken via renässansen - ett förhållande som hittades på av historikern Jules Michelet under 1800-talet - till det samtida Europa. Deras budskap har knappast fått något fäste i Frankrike(8).

John M Hobson vid Sheffield University har påvisat att det är omöjligt att förstå historien utan att erkänna östs avgörande betydelse: "Denna marginalisering av öst utgör en mycket talande tystnad, eftersom den döljer tre viktiga punkter. För det första inledde öst aktivt en egen betydande ekonomisk utveckling efter ca 500. För det andra, öst skapade och aktivt upprätthöll den globala ekonomin efter 500. För det tredje, och framför allt, har öst betydligt och aktivt bidragit till utvecklingen av väst genom att vara först med och genom spridning av många avancerade 'kunskaper' (t.ex. tekniker, institutioner och idéer) till Europa" (9).

Kina, den ledande aktören

Hur många av oss är medvetna om att den första industriella revolutionen började på 1000-talet under Songdynastin i Kina? Denna dynasti producerade år 1078 125.000 ton järn, sju århundraden före Storbritannien lyckats producera 76.000 ton. Kineserna behärskade avancerad teknik som järngjuteri och ersatte koks med träkol för att förhindra avskogning. Under samma period hade de revolutionerat transport, energi (vattenkraft), beskattning, handel och stadsutveckling. Deras gröna revolution uppnådde nivåer i jordbruksproduktionen som Europa inte klarade av förrän under 1900-talet.

Fram till 1800 förblev Kina den ledande aktören inom den globala ekonomin något som vissa beskrivit som sinocentrism; även Indien, var betydelsefullt. Många kinesiska tekniker, idéer och institutioner spreds till Europa och bidrog till uppkomsten av den moderna kapitalismen. Den brittiska industriella revolutionen skulle ha varit omöjlig utan Kinas bidrag. Och samma sak gäller för de stora muslimska imperierna.

Enligt John M Hobson: "Eurocentrism hamnar fel genom att ställa fel frågor från början. Alla eurocentrerade akademiker (antingen explicit eller implicit) börjar med att ställa två relaterade frågor: "Vad var det som gjorde att den moderna kapitalismens genombrott skedde i väst?" och "Vad var det som hindrade öst från att göra genombrottet?" Men dessa frågor utgår ifrån att västerländsk dominans var oundviklig, och gör att historikerna rensar bort tidigare förklaringsfaktorer. "Västs uppstigning förstås genom en immanent logik: att den bara kan förklaras med faktorer som är strikt endogena till Europa." Öst och

väst kom att betraktas som separata enheter åtskilda av en kulturell kinesisk mur som skyddar oss från barbarers invasion.

Rädsla för barbarer

Men vilka är då dessa barbarer? Tzvetan Todorov ifrågasätter Claude Lévi-Strauss' definition av barbaren som "mannen som tror på barbari" och föreslår: "Det är någon som anser att en befolkning eller en enskild person inte är helt mänsklig och därför förtjänar behandling som han resolut skulle vägra att den tillämpas på honom själv." I sin nyligen utkomna bok *La peur des barbares. Au-delà du choc des civilisations* ("Rädslan för barbarer") (10), utvecklar Todorov ett argument han presenterat i tidigare verk som *On Human Diversity: Nationalism, Racism, and Exoticism in French Thought*; en tankeväckande provocerande bok som förtjänar att bli läst av betydligt fler. "Rädslan för barbarerna", skriver han nu, "är vad som riskerar att förvandla oss till barbarer. Och det onda som vi utför kommer att långt överstiga vad vi initialt är rädda för."

Endast den person som fullt ut erkänner andras mänsklighet kan kallas civiliserad. "För en lång tid" fortsätter Todorov "tjänade idéerna från upplysningstiden som inspirationskälla för en liberal, reformistisk tendens att bekämpa konservatism i namn av universalism och lika respekt för alla. Saker har förändrats nu, och den konservativa försvararen av västs överlägsenhet gör anspråk på att vara upplysningens arvtagare, kämpar mot 'relativism' som de förknippar med den romantiska reaktionen från tidigt 1800-tal. Men de kan endast uppnå detta genom att avstå från den sanna upplysningstraditionen med sin artikulation av universella värden och kulturell mångfald. Vi måste lämna klichéerna: upplysningstanken får inte förväxlas med dogmatism (min kultur måste åläggas alla) eller nihilism (alla kulturer är lika värda). För att användas för smutskastning av andra, som en ursäkt för att underkasta eller förgöra andra, är helt enkelt att kidnappa upplysningsidealen."

Men var upplysningen verkligen kidnappad, eller följde det med frivilligt? Hobson menar att byggandet av 1700- och 1800-talets europeiska identitet tillät en bekräftelse av något "ovanligt" att ingen annan civilisation någonsin har gjort sig gällande. "Ytterst försökte inte européerna återskapa världen helt enkelt för att 'de kunde' (som i materialistiska förklaringar). De försökte återskapa världen eftersom de ansåg att de borde. Med andra ord var deras agerande huvudsakligen styr av deras identitet som menade att imperialism var en moraliskt lämplig politik." Många europeiska anhängare av anti-kolonial kamp och tredje världen förkastade denna syn, ofta med hänvisning till upplysningen. Debatten kommer utan tvivel att fortsätta.

Förnuftig och progressiv

av John Hobson

Låt oss anta att vi levde tillbaka i tiden, låt oss säga på 900-talet. Det islamiska Mellanöstern / Nordafrika var på den tiden civilisationens vagg. Det var inte bara ekonomiskt mest avancerat i världen och stod i centrum för den globala ekonomin, utan det åtnjöt också stor ekonomisk tillväxt och kanske till och med inkomst per capita-tillväxt - den påstådda nödvändiga förutsättningen för den moderna kapitalismen. Skulle vi på den tiden upprätta ett universitet och undersöka orsakerna till de islamiska ekonomiska framstegen kunde vi komma med följande svar. Mellanöstern / Nordafrika var progressivt, eftersom det hade en unik uppsättning av förnuftiga och progressiva institutioner.

För det första var det en fredlig region där städerna växte fram och kapitalister bedrev långväga världshandel. För det andra var muslimska köpmän inte bara affärsmän utan rationella kapitalistiska investerare som handlade, investerade och spekulerade i globala kapitalistiska verksamheter för vinstmaximerande ändamål. För det tredje, en tillräckligt rationell uppsättning institutioner skapade även ett clearing-system där banker ägnade sig åt valutaväxling, inlåning och utlåning med ränta, en speciell form av dubbel bokföring, partnerskap och avtalsrätt, vilket förutsätter ett starkt inslag av förtroende. För det fjärde, vetenskapliga idéer utvecklades snabbt efter cirka år 800. Och för det femte, islam var särskilt viktig för att stimulera kapitalism i global skala. Absolut ingen skulle ha roat sig med att skriva en bok med titeln *Den kristna etiken och kapitalismens anda*, som skulle avvisa islam som tillväxthämmande.

Mer troligt att någon skulle ha skrivit en bok kallad *Islamisk etik och kapitalismens anda*, som sluttigt påvisade varför endast islam klarade av stora ekonomiska framsteg och varför det kristna Europa för lång tid skulle vara neddraget i agrarisk stagnation. Eller vi kan ansluta oss till påståendet från samtida Sa'id al-Andalusi (senare följt av Ibn Khaldun): att Europas besättande av en kall tempererad zon innebar att dess befolkning var okunnig, saknade vetenskaplig nyfikenhet och skulle förbli underutvecklad.

Noter

- (1) Henri Massis, *Défense de l'Occident*, Plon, Paris, 1927. An alliance of Poles, Germans and Austrians defeated the Ottomans outside Vienna on 12 September 1683.
- (2) Anthony Pagden, *Worlds at War: The 2,500-Year Struggle Between East and West*, Random House, New York, 2008.
- (3) Paul Cartledge, *Thermopylae: The Battle that Changed the World*, Overlook Press, New York, 2006.
- (4) See "300 Spartans" on Youtube.
- (5) Touraj Daryaee, "Go tell the Spartans", Iranian.com, 14 March 2007.
- (6) Ernest Lavisse (1842-1922) was an important influence on the teaching of history in late 19th-century France.
- (7) Marcel Detienne, *The Greeks and Us: A Comparative Anthropology of Ancient Greece*, Polity Press, Cambridge, 2007.
- (8) See, for example, Janet Abu-Lughod, *Before European Hegemony: The World System A.D. 1250-1350*, Oxford University Press, 1991; Andre Gunder Frank, *Reorient: Global economy in the Asian Age*, University of California Press, Berkeley, 1998; Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe and the Making of the World Modern Economy*, Princeton University Press, 2000; Jack Goody, *The Theft of History*, Cambridge University Press, 2006.
- (9) John M Hobson, *The Eastern Origins of Western Civilisation*, Cambridge University Press, 2004.
- (10) Tzvetan Todorov, *La peur des barbares. Au-delà du choc des civilisations*, Robert Laffont, Paris, 2008. Also *On Human Diversity: Nationalism, Racism, and Exoticism in French Thought*, Harvard University Press, 1998.

Alain Gresh är chefredaktör vid den franska tidskriften *Le Monde Diplomatique*.

Artikeln publiceras i svensk översättning med författarens tillstånd.

Artikeln har tidigare varit publicerad i *Le Monde Diplomatique* (English edition)
www.mondediplo.com